

Áldozathibáztató rendőrök?

Rendőrök véleménye az emberkereskedelemről¹

WINDT Szandra²

A jogalkalmazók, de különösen a rendőri és ügyészi szervek emberkereskedelemmel kapcsolatos tevékenységének vizsgálata hosszú múltra tekint vissza külföldön. A magyar jogalkalmazói attitűd vizsgálatára kevés alkalommal került sor, nemcsak emberkereskedelemmel kapcsolatban. Az emberkereskedelem és a kényszermunka (Btk. 192. §) bűncselekménye miatt indult büntetőeljárások száma alacsony. Ennek okaként a jogalkalmazók áldozathibáztatását szokták kiemelni. Valóban áldozathibáztatóknak tekinthetők a rendőrök? Erre a kérdésre is kerestük a választ 2022. február-márciusban egy online kérdőív segítségével, amelynek lezárásáig összesen 702 válasz érkezett: 525 rendészeti állományú és 177 bűnügyi rendőr osztotta meg gondolatait. A válaszadók árnyalták az „áldozathibáztató rendőr” képét, annak ellenére, hogy nem reprezentálják a teljes rendőri állományt. A válaszok eredményei és az ebből levont következtetések, javaslatok olvashatók az alábbiakban gondolatébresztőként és további kutatások ösztönzésképp.

Kulcsszavak: emberkereskedelem, áldozat, rendőr, áldozathibáztatás

Bevezetés

Az emberkereskedelem komplex jelenség, széles az e fogalom alatt értendő magatartások köre, és emiatt az ebben érintett szereplőké is. Az emberpiacra utaló (és azóta ettől nehezen elszakadó) emberkereskedelem jelenségén belül a szexuális célú mellett a munka- és az ügynevezett egyéb célú *kizsákmányolást* különböztetjük meg. A különböző célból történő kizsákmányolás folyamata során az igénybe vevő, a sérített és a kizsákmányolók mind jelen vannak. Az alábbiakban az ezen a folyamaton kívüli, ám mégis a jelenség elleni fellépésben fontos résztvevőket helyezük középpontba: azokat, akik rendkívül sokat tehetnek azért, hogy ezt a láncolatot, kört megtörjék, megszüntessék, az áldozatokat „kimentsék”, az elkövetőket megbüntessék. A rendőrök áldozathibáztatását az emberkereskedelemmel összefüggésben a hazai szakirodalomban keveset vizsgálták: különösen úgy, hogy szolgálati ágak szerint is lehetőség nyíljon rövid attitűdvizsgálati kérdőívet kitöltetni velük. Az emberkereskedelem elleni fellépés 2019 óta változásokon ment keresztül.

¹ A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

² Tudományos főmunkatárs, főtanácsos, Országos Kriminológiai Intézet Bűnözés-kutatási és Elemzési Tudományos Osztálya, e-mail: windt@okri.hu

Fontos lépés volt 2019-ben, hogy az ORFK Bűnügyi Osztályán, valamint az összes megyei rendőr-főkapitányságon is emberkereskedelem elleni szakvonalvezetőt neveztek ki.³ Az országos szakvonalvezető felel a szakmai munkáért, a területi szakvonalvezetők képzéséért, az egységes gyakorlat kialakításáért. A területi, de különösen az országos szakvonalvezetők szakmai tudása, motiváltsága és elköteleződése az adott szakterület eredményességére (is) hatással van. Szerencsére 2019 őztől 2023 tavaszáig az emberkereskedelem szakvonalvezetője olyan személy volt, aki motiváltan, elhivatottan és magas szaktudással látta el feladatát.

2020 fontos év volt az emberkereskedelem elleni fellépés szempontjából, mind magyar, mind nemzetközi szinten.⁴ A hazai új, négy évre szóló stratégia mellett⁵ a 2020. évi V. törvény⁶ jelentősen módosította a gyermekvédelmi törvényt, a szervezett bűnözés elleni fellépésről szóló törvényt, a szabálysértési törvényt és a büntető törvénykönyv egyes szakaszait. 2020 nyarán az Európai Bizottság nyilvánosságra hozta a gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni küzdelemre irányuló, 2020–2025. évre szóló stratégiáját,⁷ valamint 2020. októberben a Bizottság kiadta harmadik jelentését az emberkereskedelem európai helyzetéről.⁸

Az emberkereskedelemmel kapcsolatban az igazságszolgáltatás szereplői nehéz helyzetben vannak: egyrészt nyomás érezhető a nemzetközi szervezetek (például az Európai Bizottság, a GRETA szakértői csoporton keresztül az Európa Tanács) részéről, hogy tegyünk ez ellen a jelenség ellen, másrészt nehéz a bizonyítás, mivel az elkövető és a sértett között (szinte mindig) érdekközösség áll fenn. Sok esetben már csak akkor szerez a nyomozó hatóság tudomást egy-egy esetről, amikor ez az érdekközösség valamiért felbomlott, de a bizonyítás akkor is nehézségekbe ütközik. Az eljárások számáról rendszeresen jelentést kell tennünk az említett nemzetközi testületek mellett az amerikai nagykövetségnek is: 2019 óta a növekvő esetszámok miatt 2020-ban Tier 2-es besorolásba kerültünk, ami az addig megtett munka elismerése.

Az európai bizottsági ügynevezett előrehaladási jelentésekben a szerzők az uniós adatok ismeretében keveslik az emberkereskedelemmel kapcsolatban indult büntetőeljárások (és az azok alapján született marasztaló ítéletek) számát.

Két preconcepcióról kell említést tenni az „alacsony” büntetőeljárás adatok kapcsán. Az egyik az ezzel a jelenséggel kapcsolatban fennálló „büntetlenség kultúrájának” elmélete. Az Európai Bizottság szerint

³ Jó hír, hogy 2023. január 1-jétől az emberkereskedelemre specializált ügyészi hálózat is elkezdte működését.

⁴ Erről lásd bővebben a *Belügyi Szemle* 2022. évi 2., emberkereskedelemmel foglalkozó különszámának tanulmányait!

⁵ 1046/2020. (II. 18.) Korm. határozat. 2022-ben jelent meg a következő két évre vonatkozóan az 1228/2022. (IV. 14.) Korm. határozat.

⁶ 2020. július 1-jétől hatályos.

⁷ COM (2020) 607 final; WINDT 2020.

⁸ COM (2022) 736 final. Ezek az ügynevezett előrehaladási jelentések, amelyek két év adatait elemzik és mutatják be. Az első 2016-ban jelent meg a 2013–2014-es adatokról. A 2019–2020-as évek adatairól 2022. december 19-én jelent meg a negyedik jelentés.

„az emberkereskedelem terén a büntetlenség kultúrája jelenik meg, amikor azok, akik a bűnös üzleti modellben és/vagy az emberkereskedelmi láncolatban részt vesznek, nem szembesülnek tetteik következményeivel. A letartóztatások, a büntetőeljárás alá vonások és az elítélések, valamint az elkövetők felelősségre vonása növeli az általános és konkrét elrettentő erőt, amely a megelőzés egyik eleme. Ez nemcsak az emberkereskedőket foglalja magában, hanem a segítőket és azokat is, akik szándékosan igénybe veszik az áldozatok által nyújtott szolgáltatásokat. A büntetlenség kultúráját a joghézagok vagy a meglévő jogszabályok nem megfelelő alkalmazása tartja fenn. A büntetlenség kultúrájának felszámolása és az elszámoltathatóság növelése azzal jár, hogy nem pusztán az emberkereskedőkkel szembeni nyomozások, büntetőeljárás alá vonások és elítélések száma nő, hanem a bűncselekményből profitáló és az áldozatokat kizsákmányoló személyekkel szembeniek száma is.”⁹

A kevés ügy másik magyarázataként sokszor a jogalkalmazók hozzáállását, az *áldozathibáztató attitűd jelenlétét* említik.¹⁰

Vitathatatlan, hogy a büntetőeljárások száma valóban alacsony volt 2013. július 1-je és a 2019. év között Magyarországon (is).¹¹ A Btk. 192. §-a tényállásában szereplő kiszolgáltatott helyzet értelmezése, a kizsákmányolási célzat, a sértetti önkéntesség megítélése egységes gyakorlat híján valóban félreértelmezhető volt. Ugyanakkor ezt felismerve készült el 2018 októberében a Legfőbb Ügyészség KSB 3771/2018/5-I-NF. 3889/2014/11-es számú iránymutatása, amelyben az emberkereskedelem esetében a kizsákmányolás és a kiszolgáltatott helyzet értelmezése, a kerítés bűncselekményétől való elhatárolása, valamint a bünszervezetben való elkövetés vizsgálata olvasható. Ez rendkívül fontos lépést tett éppen az említett „büntetlenség kultúrájának” megszüntetése érdekében. Ez az iránymutatás jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy 2019 óta a kriminálstatisztikában¹² is láthatóan emelkedik a Btk. 192. §-a miatt indult eljárások száma.¹³

Fontos további mérföldkő volt 2019 májusában az a kiegészítő iránymutatás (KSB 3771/2018/45-II. – NF. 3889/2014/17-II.), amely az emberkereskedelem büntette sértettjeinek azonosításával, valamint annak kiemelésével kapcsolatban hívja fel az ügyészek figyelmét arra, hogy e sértettek különleges bánásmódot igénylő személyként kezelése nagy valószínűséggel a legtöbb esetben indokolt. A kizsákmányolás sértettjének állapotára, helyzetére, védelmére kidolgozott ügyészségi iránymutatás, amely a 354/2012. (XII. 13.) Korm. rendelet indikátorai alapján készült, hiányzó volt. A sokat hivatkozott szemléletváltáshoz, az áldozatközpontúság

⁹ European Commission 2018: 5.

¹⁰ Itt most nem térünk ki rá részletesebben, de a diszkrimináció is felmerülhet. Erről lásd KAZARJÁN–KIRS 2020.

¹¹ WINDT 2021b: 32.

¹² Egységes Nyomozó hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika (ENYÜBS).

¹³ BALOGH–HUSZÁR–WINDT 2020: 19–34; HUSZÁR 2022: 305–325.

kialakításához meghatározó lépés volt nemcsak az ügyészi munka, hanem a nyomozati és a vizsgálati szakasz szempontjából is.

A jogalkalmazók, de különösen a rendőri és ügyészi szervek emberkereskedelemmel kapcsolatos tevékenységének vizsgálata hosszú múltra tekint vissza külföldön. Az USA-ban lefolytatott 2012-es kutatást követően összegezték, hogy a rendőrök és az ügyészek emberkereskedelem minősítése mellett mi alapján döntenek:¹⁴ a jogi környezet,¹⁵ a szervezeti struktúra, valamint a jogalkalmazó személyes attitűdje¹⁶ befolyásol(hat)ja őket. 2020-ban az emberkereskedelemmel kapcsolatos jogszabályok változása, a szervezeteken belüli képzések, iránymutatások, utasítások az emberkereskedelem és a kényszermunka tényállása alkalmazásának gyakorlatán igyekeztek módosítani, sőt az említett szemléletformáló tréningekkel a jogalkalmazók attitűdjét is igyekeztek alakítani. Sajnálatos azonban, hogy a magyar jogalkalmazói attitűd vizsgálatára kevés alkalommal került sor. A nemzetközi szakirodalomban a családon belüli erőszakkal kapcsolatos rendőri attitűdöket vizsgálták.¹⁷ Ezekben a kutatásokban a szerzők hangsúlyozzák, hogy a rendőri attitűd rendkívül fontos, hiszen az szimbolikusan tükrözi a társadalom reakcióját is a családon belüli erőszakkal kapcsolatban.¹⁸ Témánk az emberkereskedelem, de a családon belüli erőszakkal számos hasonlóságot mutat.¹⁹

Miért fontos a rendőri attitűd? A rendőr az első hivatalos személy, aki találkozik az áldozattal: az ő viselkedése, beszéde, metakommunikációja az eljárás egészére kihathat, arra, hogy mennyire tud az áldozat megnyílni, feltárni minden részletet, fontos információt. A bűnügyi szolgálati ághoz tartozó rendőr előtt azonban sokszor a körzeti megbízottal vagy a járőrszolgálatot ellátó egyenruhással találkozik a sértett.

Lakossági bizalom a rendőrségben

Az emberkereskedelem esetében az alacsony esetszámok mögött a magas látenciát is meg kell említeni. A látencia (egy ügy rejtve maradása) sok esetben a feljelentési hajlandóságon, a rendőrségbe vetett bizalmon is múlik (a lakossági tudatosság növelése ezen sokat segíthet).²⁰

A rendőrség a közvélemény számára a látható, az elérhető, a kihívható járőr. Az emberek többségét megnyugtatja és növeli a biztonságérzetüket az egyenruhás rendőr, akitől bármikor segítséget és felvilágosítást kérhetnek.²¹

¹⁴ FARRELL et al. 2012: 9.

¹⁵ A jogszabályok egyértelműen fogalmaznak, mi tekintendő emberkereskedelemnek.

¹⁶ Amelyekre jogilag nem releváns dolgok és személyes tapasztalat is hat.

¹⁷ Például GOVER–PUDRZYNSKA–DODGE 2011: 619–636; GRACIA–GARCÍA–LILA 2014: 1195–1213; GARNER 2005: 56–70; SUN 2007: 581–595; ISLAM–MAZEROLLE 2022: 1226–1241.

¹⁸ GRACIA–GARCÍA–LILA 2014: 1195.

¹⁹ WINDT 2021b: 117–123.

²⁰ Például a Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) Ne hagyd, ne tedd kampánya: www.nehagyd.hu

²¹ MÁTYÁS et al. 2019: 35.

A laikus azonban nem kezeli a rendőrségi szolgálati ágakat külön, ezekről a szakirodalomban is viszonylag kevés információ olvasható. A bűnügyi szakterület pozitívabb megítéléséről, az arról alkotott társadalmi értékítéletéről többek közt Mátyás és társai szólnak,²² de a rendészetről, a valóban látható állományról nem.

A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján 2020-ban a lakosság politikai rendszerbe vetett bizalma – csakúgy, mint a rendőrségbe vetett lakossági bizalom – kismértékben nőtt 2018-hoz képest.²³ Mátyás és szerzőtársai szerint is hangsúlyozandó azonban, hogy a lakosság rendőrségről alkotott véleményét az írott és elektronikus sajtó is befolyásolja.²⁴

„A jogrendszerbe vetett bizalom átlagértéke 2013-ban 5,1 pont volt, a 2015-ös felmérés eredményei szerint ez a mutatószám 4,9-re csökkent, 2018-ban 5,3 pontra nőtt, míg 2020-ban a 2018-as adathoz képest stagnált. A három vizsgált nemzeti intézmény iránti attitűd közül kimagasló az emberek rendőrségbe vetett bizalma (2020-ban 6,1). A politikai rendszerbe, illetve a rendőrségbe vetett bizalmat tekintve a legfiatalabb és a legidősebb korosztály fejezte ki a legnagyobb bizalmat. Az iskolai végzettség és a nemzeti intézményekbe vetett bizalom között szoros kapcsolat figyelhető meg: minél magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál inkább a bizalmát fejezte ki. A középfokú iskolai végzettségűek átlagértékei közelítik az országos átlagot, amelyknél a legfeljebb alacsonyabb végzettségűek szegmensére jellemző értékek kissé alacsonyabbak. A jogrendszerbe vetett bizalom esetén ez az érték 5,1 pont. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők bíztak a leginkább 2020-ban a jogrendszerben (5,6 pont), ugyanúgy, mint a politikai rendszerben (5,1) vagy a rendőrségben is (6,4).”²⁵

Az emberkereskedelem és a kényszermunka-bűncselekmények sértettjei többnyire a rászoruló, az érzelmi és anyagi depriváltságban élők, a függőségekkel küzdő személyek. Ezek a sokszor testi és szellemi fogyatékossgal élő emberek (nemtől függetlenül) különösen ki vannak téve a mielőbbi gyors (nem csak anyagi) haszonért (előnyért) bármilyen eszközt alkalmazó elkövetőknek. Az emberkereskedelem sértettjei korántsem nevezhetők a híres kriminológus, Nils Christie által megfogalmazott *ideális áldozatnak*: nem mindig működnek együtt a hatóságokkal, ők maguk is elkövet(het)tek olyan jogellenes cselekményt, amelyről a hatóságoknak nem szeretnének beszélni, így nem feltétlenül osztják meg velük a teljes, valóságghú történetet.²⁶

A szegénység okai között sok tényezőt említenek: a lakáshelyzetet, a munkaerőpiaci körülményeket, az iskolai végzettséget, a roma származást, a területi helyzetet.

²² MÁTYÁS et al. 2019: 22–44; VÁRI 2021: 55–72.

²³ Lásd: <https://www.ksh.hu/sdg/2-8-sdg-16.html>

²⁴ MÁTYÁS et al. 2019: 25.

²⁵ Lásd: <https://www.ksh.hu/sdg/2-8-sdg-16.html>; vö. BODA–MEDVE–BÁLINT 2015.

²⁶ CHRISTIE 1986: 17–30.

Sőt ezen objektív indikátorok, tényezők mellett a szegénység szubjektív megítélése is jelentős. Ezek mind-mind sérülékennyé tesznek szinte mindenkit.

Az emberkereskedelem áldozatai sokszor a perifériára szorult, gazdasági kényszerükből adódóan is kiszolgáltatott személyek, szegényérzetük miatt sem kérnek segítséget sokszor, ebből adódóan az egyén maga is kivonhatja magát a társas kapcsolatokból, hogy titkolja rossz anyagi helyzetét, és elkerülje az ebből adódó kellemetlen szituációkat.²⁷

A feljelentési hajlandóság sokszor azon is múlik, hogy milyen mértékű a bizalom a rendőrökben sértettként. Ugyanakkor rossz tapasztalatok is érthették korábban a sértettet: prostituáltként, hajléktalanként, kiszolgáltatottként.²⁸

Hiszen a hazai diskurzusban nagymértékben tetten érhető a hibáztatás, a bűnbakképzés a szegénységgel kapcsolatban. Ugyanakkor azokban az országokban, ahol a szegénységet egyéni kudarcnak, önhibának tartják, a szegények kapcsolati kirekesztettsége jellemzőbb, ez az emberkereskedelem áldozataival kapcsolatban is elmondható.²⁹

Az emberkereskedelem áldozatai számára fenntartott védett szállásokon az elmúlt években az áldozatokkal interjúkat készíthettem, amelyek eredményei egy másik tanulmányban olvashatók majd. Itt most nem az elkészített interjúkról szólok, ám mégis ki kell térni az áldozat szempontjára is, arra, hogy milyen módon tudta a korábban a rendőrökben nem bízó áldozat véleményét néhány apró (kevésbé tanítható) módszerrel megváltoztatni az eljáró nyomozó. A kényszermunka 75 éves női áldozata a hajnali rajtaütést követően étlen-szomjan volt a kapitányságon egész nap: a számára felajánlott szendvics annyira meghatározó volt, hogy hónapokkal később is fontosnak tartotta megemlíteni. Vagy a már Németországba „eladott” fiatal lány esetében a cigiszünet (és a cigaretta) felajánlása a kihallgatása közben szintén hasonló eredményre vezetett: az áldozat úgy érezte, hogy az ő igénye is fontos, hogy emberként kezelik.

Az általános védelmi intézkedésről

A rendőri attitűddel kapcsolatos vizsgálat előtt még egy jogintézményről és általában az attitűdről is szólni kell.

2013. július 1-je és 2020. június 30-a között általános gyakorlat volt, hogy a rendőrök szabálysértési eljárás alá vonták az utcai prostitúcióban érintett fiatalkorúakat (Szabs. tv. 172. §).

A pandémia első hulláma (2020. március–június) tovább erősítette azt a már a 2010-es évek óta látható folyamatot, amely az utcai prostitúció visszahúzó-dását eredményezte, az online tér erősödése mellett. A 2020. évi V. törvény meg-

²⁷ ALBERT 2022: 110.

²⁸ Vö. VÁRI 2021; FÜSTÖS 2022.

²⁹ ALBERT 2022: 111.

alkotta az úgynevezett *általános védelmi intézkedés* intézményét, amely a Covid-19-világjárvány első hullámát követően lépett hatályba.

A szabálysértési törvény büntethetőséget kizáró okként szabályozta azt az esetet, amikor a szexuális szolgáltatásra felajánlkozó személy *tizennyolcadik életévét nem töltötte be*. Ezzel a rendőrség egyébként sem kis szerepe tovább erősödött, amihez további szemléletváltásra, áldozatközpontú megközelítésre van szükség.

A 18 év alatti gyermek – a korábbi szabályozástól eltérően – nem vonható eljárás alá szabálysértés elkövetőjeként, hanem *emberkereskedelem feltételezett áldozataként* kerül a *rendőrség* látókörébe (a 2020. évi V. törvény 3. §-a alapján a Gyvt. X. fejezet 76/B. §), akit védelme érdekében a rendőrség a kijelölt speciális gyermekotthonban helyez el, illetve a korábban már ideiglenes hatállyal elhelyezett vagy nevelésbe vett kiskorút speciális gyermekotthonba szállítja. A jogszabályváltozás egyértelművé teszi a *védelem* szükségességét nemcsak a büntetőeljárásban az áldozat speciális szükségleteihez igazodó különleges bánásmóddhoz kapcsolódó intézkedések alkalmazásával, hanem az emberkereskedelem feltételezett áldozata vonatkozásában is. A potenciális áldozat védelme érdekében végrehajtandó intézkedés nem pusztán a kiskorú elhelyezésének kötelezettségét jelenti, hanem annak megállapítása vagy kizárása is a rendőrség feladata, hogy a gyermek sérelmére következ-e el jogsértést.³⁰ Ehhez azonban szükséges a rendészeti feladatokat ellátó állomány képzése (is), úgymint a szexuális kizsákmányolás jelenségének, a traumatizált áldozatok kihallgatása módszereinek ismerete, amely a szabályozás bevezetése előtt ugyanakkor nem történt meg. (Mint látható később, a rendészeti állomány hiányokkal küzd e tekintetben.) Megemlítendő: a gyermek speciális gyermekotthonba helyezését követően a kiskorú helyzetéhez, egyedi igényeihez igazodó, eredményes védelmi-segítő intézkedések végrehajtásával a rendőrség mellett a gyámhatóságok és az őket ellátó gyermekvédelmi intézmények feladatköre is bővült.³¹

A rendőrségi és gyermekvédelmi tapasztalatok alapján 2022 végéig 32 intézkedésre került sor: 30 lány és két fiú esetében, akik jellemzően Miskolc, Debrecen és Nyíregyháza utcáin „dolgoztak”. Azaz a vártnál alacsonyabb számban alkalmazták ezt az intézkedést 2020. július 1-je és 2022. november között.

Az attitűdökről

Az attitűd a szociálpszichológia egyik fontos, ám nem pontosan definiált kifejezése.³² A 20. század elején sok kutató foglalkozott az attitűddel. *Gordon Allport* 1935-ben³³ így fogalmazott: „Az attitűd tapasztalaton keresztül szerveződött mentális és idegi

³⁰ BALOGH-HUSZÁR-WINDT 2020: 23.

³¹ Az emberkereskedelem 18 év alatti áldozatai esetében számos speciális ismeret szükséges, lásd például DIANISKA et al. 2022.

³² ALLPORT 1977: 44–47.

³³ ALLPORT 1972: 179–198.

készenléti állapot, amely irányító vagy dinamikus hatást gyakorol az egyénnek az összes, vele kapcsolatban lévő tárgyra és helyzetre való reagálására.”³⁴

A szociális attitűd mérése során az értékelő jellegű megállapítások elutasításából vagy elfogadásából, a megállapítások és a válaszok sorozata segítségével formálnak képet az értékelő viszonyulás minőségéről, illetve intenzitásáról.³⁵

Az attitűdmérés az útja annak, hogy az empirikus társadalomkutatás hozzájárjon az értékelő viszonyulásokban rejlő egyéni és társadalmi értékekhez. A társadalmi valóság megismerésének és tudatok alakításának egyik alapvető tényezője.³⁶ Az attitűd az egyéni élettörténet terméke, előző tapasztalatok függvénye.³⁷

Kiemelendő: a társadalmi környezet döntő befolyást gyakorol az attitűdök alakulására.³⁸ Az attitűd, a beállítódás meghatározza egy tárgyjal kapcsolatos viselkedésünket, összegzi az azzal kapcsolatos értékítéleteinket, ezáltal irányítja a viselkedésünket és szervezi a világ megismerését.³⁹

A jogalkalmazók attitűdjének vizsgálatára kevés alkalommal kerül sor, holott ez a szervezet külső és belső megítélése szempontjából kiemelkedő jelentőségű.

A rendőr, az ügyész és a bíró szakmai attitűdje, hozzáállása, szakmaisága, fejlődni akarása mellett személyes attitűdje is befolyásol(hat)ja a mindennapi munkáját: a sértettel történő kommunikációja során, a nyomozás, a vizsgálat során, annak elenére is, hogy rendszeres szakmai képzéseken a szakmaiság alapelveit elsajátítja.

„»Miként érheti el a rendőrség a szakmai teljesítmény csúcseit?« – teszi fel a kérdést Finszter Géza. Ehhez korszerű szervezetre és korszerű tudásra van szükség. A külföldi, elsősorban angolszász minták alapján három fontos jellemző eredményezheti a korszerűséget: a professzionalizmus, a társadalmi beágyazottság, valamint a megújulási készség.”⁴⁰ Ezekhez azonban elengedhetetlenül szükséges, hogy a vezetők ismerjék az állomány attitűdjét is.

A rendőri attitűdvizsgálat előzményei – Módszertan

A jogalkalmazók, különösen a rendőrök szemléletformálása, áldozatközpontúságuk erősítése, szakmai tudásuk fejlesztése fontos eszköze az emberkereskedelem elleni fellépésnek, erre az említett nemzetközi testületek is rendszeresen felhívták a magyar állam figyelmét. Így úgynevezett szemléletformáló tréningekre is sor került 2019 és 2022 között.

³⁴ ALLPORT 1972: 188.

³⁵ HALÁSZ-HUNYADY-MARTON 1979: 20.

³⁶ HALÁSZ-HUNYADY-MARTON 1979: 23–24.

³⁷ HALÁSZ-HUNYADY-MARTON 1979: 27.

³⁸ HALÁSZ-HUNYADY-MARTON 1979: 122.

³⁹ VINNAI 2012: 130.

⁴⁰ CHRISTIÁN 2016: 689. Lásd még BARÁTH 2021: 221.

A 2019 őszén a Belügyminisztérium Emberkereskedelem Elleni és Horizontális Ügyek Osztálya vezetőjének⁴¹ javaslata alapján kidolgozott szemléletformáló tréning újdonsága az volt, hogy az emberkereskedelem jelenségéről és bűncselekményéről rendőrök, ügyészek, bírák közös alkalommal, frontális előadásokat követően kisebb csoportokban emberkereskedelmes eseteket dolgoztak fel.⁴² A 2019. novemberi első, úgynevezett *pilot* alkalmat (és a pozitív visszajelzéseket) követően a Belügyminisztérium úgy döntött, hogy 2020-ban és 2021-ben is folytatódjanak ezek a tréningek.⁴³ Összesen hat tréningre volt lehetőség: négyre online, két alkalomra személyes részvétellel került sor. A résztvevőkkel anonim, 13 kérdésből álló, rövid attitűdvizsgálati kérdőív felvételére került sor.⁴⁴ A 2020–2021-ben lefolytatott tréningeken összesen 90 fő (rendőr, ügyész, bíró) töltötte ki ezt a kérdőívet.⁴⁵

Emellett a legfőbb ügyész úr engedélye alapján az emberkereskedelemmel kapcsolatos belső ügyészi képzéseket megelőzően az azokon részt vevő ügyészekkel készült 2020-ban⁴⁶ és 2021-ben egy-egy emberkereskedelemmel kapcsolatos ügyészi attitűd-vizsgálat.

2022-re jelentősen változott az emberkereskedelem bűncselekményével és jelenségével kapcsolatban a jogalkalmazói gyakorlat. Sok más mellett ez a kriminálstatisztikai adatok emelkedésében szintén megfigyelhető: amíg 2018-ban négy regisztrált emberkereskedelmi bűncselekményt mutatott az ENYÜBS,⁴⁷ 2021-ben már 95-öt. 2022. február–márciusban emiatt a rendőrök véleményére is kíváncsiak voltunk egy, a korábbi vizsgálatok kérdőívének némileg módosított változata alapján.⁴⁸

Az alábbiakban az ORFK rendészeti és bűnügyi országos rendőrfőkapitányhelyettesi engedélye⁴⁹ alapján az irányításuk alá tartozók által önként, anonim módon kitöltött online kérdőív válaszait ismertetjük.

2022. február–márciusban 702 válasz érkezett a rendőri állományból, amely rendkívül magas szám: 525 rendészeti, 177 bűnügyi állományú rendőr válaszolt.⁵⁰ A válaszadók online kérdőívre válaszoltak önként, a vezetői kérést követően, emiatt nem reprezentatív a vizsgálat, ennek ellenére az adatok jelzésértékűek és egyedülállóak, hasonló vizsgálat sem volt még korábban.

Hangsúlyozandó: a válaszadók nem reprezentálják a teljes állományt, tekintettel arra, hogy a parancsnoki engedélyezést követően az online kérdőív linkjét a me-

⁴¹ Dr. Jakubovich Nóra Tamara osztályvezető asszony.

⁴² Erről lásd bővebben HUSZÁR–WINDT 2020: 57–65.

⁴³ Erről lásd bővebben Szemléletformáló tréning az emberkereskedelemlről 2022.

⁴⁴ Ennek eredményeiről lásd WINDT 2022: 112–128. A nemzetközi szakirodalomban a rendőri attitűdök változását tréningek előtt és azt követően is vizsgálták, például GARNER 2005: 56–70.

⁴⁵ Itt csak a bemeneti attitűdöt vizsgáltuk, mert az utánkövetés a tréningek különböző megvalósítási módja miatt (online, illetve személyes) nehéz lett volna összehasonlítani. Az ezen adatokról szóló tanulmány: WINDT 2022: 112–128.

⁴⁶ WINDT 2021: 157–184.

⁴⁷ Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika.

⁴⁸ Itt csak az aktuális állapotra kérdeztünk rá.

⁴⁹ Ezúton is köszönöm dr. Kuczik János és dr. Tőreki Sándor vezérőrnagy úrnak, hogy engedélyt kaptam a kutatás lefolytatására.

⁵⁰ Az adatokat az SPSS program segítségével dolgoztuk fel.

gyei rendőr-főkapitányságok kapták meg, így a szervezeten belüli hierarchián „ért el” az állományhoz. Erre semmilyen befolyásom nem volt, bíztam a szervezet aláföle rendeltségi viszonyában, az állomány kérdőív iránti kíváncsiságában, valamint abban, hogy szívesen elmondják „saját” véleményüket.

Több mint egy hónap állt rendelkezésre mindkét szolgálati ág állománya részére, hogy a kb. 8–10 perc alatt kitölthető kérdőívre megfogalmazzák anonim válaszaikat. A határidő letelte után a kérdőíveket lezártuk, így további kitöltésre nem volt mód. A rendészeti állományt csupán Hajdú-Bihar megye nem képviselte, míg sajnálatos módon a bűnügyi állomány véleménye Békés, Somogy és Zala megyéből sem volt megismerhető, de itt is megemlíthető Hajdú-Bihar megye. Azaz Hajdú-Bihar megyéből sem a rendészet, sem a bűnügyi szolgálati ág nem válaszolt, ami könnyen lehet, hogy objektív, általunk nem ismert okokra vezethető vissza.

A rendőri attitűdvizsgálat eredményei

A kérdőív kidolgozása előtt néhány hipotézist fogalmaztunk meg, amelyek során az emberkereskedelem deliktumát és a jelenséget megkülönböztettük:

- Feltételeztük, hogy a válaszadók közül az emberkereskedelem jelenségéről azoknak van pontosabb véleményük, akik részt vettek már ezzel kapcsolatos képzésen.
- A válaszadók 2022. február–márciusban az általános védelmi intézkedés intézményét ismerik és már alkalmazták.
- Az áldozathibáztatás a válaszadók között nem általános.
- A válaszokban feltehetően szignifikáns különbség mutatkozik a bűnügyi és a közrendvédelmi szolgálati ág állományába tartozók attitűdje között: a sértett megítélése, segítségkérése és önkéntessége tekintetében.
- Saját megyéjét mindenki jobbnak ítéli, illetve az, aki már találkozott ilyen ügygel, reálisabban fogalmazza meg a jelenség megyei elterjedtségét.
- A válaszadó rendőrök valódi ismereteikről vagy azok hiányáról számolnak be, élve azzal az újdonsággal, hogy véleményüket anonim módon fogalmazhatják meg.

A fő kutatási kérdés az volt, hogy az állomány válaszadói valóban áldozathibáztatonak tekinthetők-e, illetve hogy az áldozatokat felelősnek tartják-e abban, hogy kiszolgáltatott helyzetbe kerültek.

Az attitűdvizsgálati kérdőív a rendőrök számára annyiban módosult, hogy az attitűdök előtt szakmai ismereteikre is kíváncsi voltam: az az állomány, amely találkozhat napi munkája során emberkereskedelem (feltételezett vagy lehetséges) áldozatával, felismeri-e őt, valamint tudja-e, hogy milyen jogszabályok alapján milyen intézkedést kell tennie.

Korábban volt szó arról, hogy nem minden megyéből kaptunk választ. A területi megoszlás alapján a legtöbb válaszadó Budapesten szolgál (213 fő, a válaszadók 30%-a), 86 fő (12,3%) Pest, 81 fő (11,5%) Békés, 39 fő (5,6%) Fejér, 31 fő (4,4%) Borsod-Abaúj-Zemplén, 29 (4,1%) válaszadó Somogy megyét jelölte meg szolgálati helyeként. A bűnügyes válaszadók közül a legtöbben Borsod-Abaúj-Zemplén (22 fő), Heves (22 fő) Jász-Nagykun-Szolnok (17 fő) megyében és a fővárosban (17 fő) szolgálnak.

Összesen 533 (76%) férfi és 169 (24%) nő válaszolt, a szolgálati ágak szerint különbség rajzolódott ki: arányaiban több nő dolgozik a bűnügyi szakterületen, mint a rendészetben.

A válaszadók több mint fele 15 évnél régebb óta szolgál, kétharmaduk 10 évnél régebb óta. A válaszadók szakterületen munkában eltöltött idejének korfája némileg eltérő volt: 10 évnél régebben főleg a bűnügyesek szolgáltak.

„Amikor az 1. osztályú embercsoport egyes tagjai egymás között cserekereskedelmet folytatnak, ahol az árú cikk (sic!) az általuk a 2. osztályú embercsoportba sorolt személyek tagjai.”

(egy rendészeti szakterületen szolgáló)

Az emberkereskedelem definícióját a válaszadók saját szavaikkal fogalmazhatták meg, nyitott kérdés alapján, amelyet a válaszok beérkezését követően kódoltunk. A szolgálati ágak közötti válaszok szignifikánsabb különbséget mutattak: a szakmaibb választ a bűnügyi szolgálati ág válaszadói fogalmazták meg. A rendészeti területen dolgozó válaszadók esetében az adásvétel volt a kulcsfontosságú az emberkereskedelem esetében, valamint az, hogy azt az embercsempészéssel azonosították. Az emberkereskedelemmel kapcsolatos ismeretek (illetve azok hiánya) a képzéssel is összefüggenek, azaz azzal, hogy az adott válaszadó vett-e már részt korábban ilyenben.

A rendészeti válaszok alapján sajnálatosan megfogalmazható, hogy az emberkereskedelem jelenségét sokan keverik az embercsempészéssel, *a különbséget nem ismerik*. (A különbségekkel számos szakirodalom foglalkozik, itt csak néhány dolgot emelnénk ki: az embercsempészes esetén az államhatár átlépése a cél, míg az emberkereskedelem esetén egy kiszolgáltatott személy kizsákmányolása, amelyhez határ átlépése nem szükséges, kétségtelen azonban, hogy a két bűncselekmény összekapcsolódhat. Ugyanakkor más eszközökkel kell fellépni az embercsempészek és a -kereskedők ellen, más fejezetben szerepel a két tényállás a büntető törvénykönyvben, más az intézményi háttér a sértettek számára stb., amely különbségeket képzések során mindenképpen ismertetni kell az állományal.⁵¹

Ugyanakkor arra is rámutat ez, hogy a rendészeti állomány tagjai milyen gyakran találkoznak az embercsempészéssel. A későbbiekben kérdeztünk arról, hogy

⁵¹ A különbségekről lásd például FBHÉR 2005.

emberkereskedelemmel kapcsolatos képzésen vett-e már részt a válaszadó, és sajnos még aki ott igennel válaszolt, az ő számára sem egyértelmű a különbség az emberkereskedelem és az embercsempészás között.

Emiatt a vizsgálat előtti hipotézisünk nem igazolódott: a válaszadó rendőröknek nem volt pontos véleményük az emberkereskedelemlről, ezt a képzésen való korábbi részvétel és a válaszadó tapasztalata sem igazolta.

A válaszadók 59%-a azt mondta, hogy korábban nem vett részt emberkereskedelemmel kapcsolatos képzésen, ami szakterületi bontásban különösen a rendészetre igaz, és a sajnálatos hiányosságok magyarázatául szolgálhat. A bűnügyi válaszadók arányaiban többen vettek részt ilyen tárgyú képzésen, ami a válaszok szakmaiságán is tetten érhető.

A Bács-Kiskun megyei rendészeti állomány válaszadói között kiemelkedően magas volt a képzésen részt vettek száma. A válaszadók közül Csongrád-Csanád, Békés és Tolna megyében vettek részt többen ilyen jellegű továbbképzésen. Noha a legtöbb rendészeti válaszadó a fővárosban szolgál (195 fő), csupán egynegyedük hallott már erről a jelenségről, illetve a bűncselekményről szervezett formában (52 fő).

A válaszadók 79%-a azt jelezte, hogy korábban munkája során nem találkozott emberkereskedelem lehetséges áldozatával. A válasz szignifikáns összefüggést mutat azzal, hogy a válaszadó melyik szolgálati ágánál szolgál. A rendészeti állomány tagjai valószínűleg több emberkereskedelem-áldozattal is találkozhattak, de ezt ők utólag nem ismerték fel. Emiatt lehet, hogy nem is úgy viselkedtek velük, ahogy a traumatizált áldozatokkal kellett volna.

Milyen intézkedést kell végrehajtania, ha 18 év alatti személy által közterületen vagy nyilvános helyen prostitúciós tevékenységre felhívó, felajánlkozó magatartást észlel?

2020. július 1-jét követően a 18 év alatti, közterületen szexuális szolgáltatást nyújtó fiatalok emberkereskedelem feltételezett áldozatai, ahogy arról az előzőekben már szóltunk. A közterületi szolgálatot ellátó közrendvédelmi rendőröknek ezzel az új kifejezéssel és a törvény változásával 2022 elején már mindenképpen tisztában kellett volna lenniük, a pandémia miatti nehezítő körülmények és a korábban bemutatott alacsony esetszám ellenére is.

A korábban említett általános védelmi intézkedéssel kapcsolatos hipotézisünk nem igazolódott: szomorúan tapasztaltuk, hogy a válaszadók közötti ismertsége nem teljes körű, és ebben mindenképpen további képzésekre van szükség.

Ez is nyitott kérdés volt: a válaszadók saját szavaikkal fogalmazhatták meg válaszukat.

A válaszadók 38%-a szerint a 18 év alatti személy előállítását, feljelentését és a szabálysértési eljárás elindítását kell végrehajtani. Ezt követően lényegesen kevesebben említették a biztonsági intézkedést és az általános védelmi intézkedést, amelyek a helyesebb válaszok lettek volna. Szolgálati ágak alapján a válaszok szignifikáns különbséget mutattak: a szabálysértési választ a rendészeti válaszadók fogalmazták meg.

Sajnálatos, hogy a válaszadók 4%-a nem tudta megfogalmazni saját szavaival, hogy ilyen esetben mit kell tennie, ahogy az is, hogy néhányan milyen szakmaiatlan választ fogalmaztak meg, és éppen elutasító, kioktató (és szakmaiatlan) hozzáállásokról tettek tanúbizonyságot. Ez 27 fő volt 702-ből, a minta 3,8%-a. Ez a 27 fő mind bűnügyi (9), mind rendészeti (18) szakterületen dolgozik, és vélhetően őszinte volt. Azaz rámutatott arra, hogy bizony igenis jelen van ez a fajta (lekezelő, néha áldozathibáztató) attitűd a szervezetben, de mint látható, szerencsére nem ez a legjellemzőbb.

A bűnügyi és a rendészeti válaszok sok tekintetben különbözőek voltak, az egyik éppen itt említendő: a bűnügyesek igyekeztek „szakmai” választ adni, míg a rendészetben dolgozók saját napi munkájukat sokkal bővebben fejtették ki. A nyitott kérdésre adott válaszokból szintén egyértelművé vált, hogy a válaszadó állomány jelentős része nem tudta megkülönböztetni az embercsempészes, az emberkereskedelem és a kényszermunka bűncselekményét, illetve az illegális migrációval azonosítja azokat (a válaszokat szó szerint idézem).

- „Napi szinten fogunk embercsempészeket, akik illegális migránsokat szállítanak, ezek az emberek az emberkereskedelem kiforrott hálózatához tartoznak.”
- „Embercsempészet bűncselekmény »sértettjei« az akkori szabályozás szerint előállításra kerültek.”
- „Embercsempész elfogás. Migránsok személyes szabadságot korlátozó intézkedés végrehajtása.”
- „migrációs ellenőrzések folytán, biztosítási szállítási feladatok”
- „Nyomozó hatóság munkáját kellett biztosítani”
- „Illegális migráns személyek szállítása során az embercsempész személy elfogása.”
- „információs jelentések felterjesztése a gyanú miatt”
- „Illegális migráció”
- „embercsempész elfogása, migránsok feltartóztatása, határzárhoz történő visszaszállítása. Szükséges intézkedések (kihallgatások, kutatás stb.) végrehajtása”
- „Migránsokat fogtunk el és adtuk át a bűnügyi szolgálati ágnak”
- „mivel a határrendészeti területen lévő migráció ennek egy formája”
- „1 fő sértettként rk-ra, kettő fő elfogása.”
- „migránsokat szállító gépkocsi megállítása”
- „jelentettem az előjárómnak majd az utasítás szerint jártam el”
- „értesítettem a bűnügyi szolgálatot.”

Ugyanakkor igen elenyésző számban, de előfordult a válaszadók között, hogy saját tapasztalattal is rendelkeznek az emberkereskedelem terén.

- „Környezetünkben általában a csicskáztatás folyik Pilisről láncsal a lábán amikor egy nő megszökött. Elsődlegesen egészségügyi ellátás majd miután a címet megadta, ahol tartották bűnügyi kollégákkal elfogtuk a személyeket.”
- „Prostituált tagadta, hogy őt kihasználják. (így segíteni nem tudtam)”

- „tehetetlenül hallgattam, mivel nem a szakterületem viszont, akihez tartozott volna azt pedig nem érdekelte”
- „Tapasztaltam ilyet, inkább a csicskáztatás terén. Az áldozat nem volt hajlandó feljelentést tenni. Inkább elszökött és máshová szegődött.”

Azaz az embercsempészéssel kapcsolatos teher a jellemző a rendészeti állomány körében, összesen négy válaszban lehetett az emberkereskedelemmel kapcsolatos információt találni: a jó hír, hogy abban a házi szolgálattal, illetve a prostitúcióval összefüggő eseményekről is számot adtak. Ezekben a kifejtős, saját tapasztalataikra váró, nyitott kérdésekben inkább a segítő szándék, a tenni akarás, semmint az áldozathibáztatás körvonalazódott.

Attitűdökkel foglalkozó kérdésekre adott válaszokról

Az attitűdökkel kapcsolatos kijelentéseket a válaszadó egy 1–6-ig tartó Likert-skála segítségével ítélt meg.⁵²

*Magyarországon az emberkereskedelem nem elterjedt jelenség.*⁵³

A válaszok az inkább nem ért egyet többségét mutatják, ugyanakkor a rendészeti szolgálati ág dolgozói közül többen egyetértettek ezzel a kijelentéssel. Azaz a többség szerint Magyarországon nem elterjedt az emberkereskedelem.

*Az emberkereskedelmes ügyek esetében nagyon magas a látencia.*⁵⁴

A 702 válasz átlaga alapján a válaszadók ezzel a kijelentéssel egyetértettek. Emberkereskedelem tekintetében Magyarországon magas a látencia. Azonban a szolgálati ágakkal, a megyével és azzal, hogy a válaszadó mióta rendőr, összefügg a válasz. A fiatalabbak, akik 10 évnél kevesebb ideje szolgálnak, és jellemzően rendészeti szakterületen dolgoznak, inkább elutasították ezt a kijelentést, azaz sokkal inkább hiszik azt, hogy ezekre fény derül. A bűnügyesek inkább elfogadták ezt a kijelentést.

*Az emberkereskedelem sértettjei általában nem tesznek meg mindent azért, hogy kikerüljenek a rossz helyzetükből.*⁵⁵

A válaszadók inkább egyetértettek ezzel az állítással, ugyanakkor a válaszok az inkább nem ért egyet (187 fő) és az inkább egyetért (186 fő), valamint az egyetért (169 fő) többségét mutatják.

Ugyanakkor a válaszadók nemével szignifikáns összefüggés mutatkozik: a nők inkább elutasították, a férfiak inkább elfogadták ezt az állítást. A nők érzékenyebbek,

⁵² Amely skálán az 1 egyáltalán nem ért egyet, 6 a teljes mértékben egyetért.

⁵³ Mean: 3,21; median: 3.

⁵⁴ Mean: 4,14; median: 4.

⁵⁵ Mean: 3,81; median: 4.

kevésbé ítélik el a sértetteket a kilépés elmaradása miatt.⁵⁶ Szolgálati ág szerint nem mutatkozott eltérés az állítás megítélésekor a bűnügyes és a rendészeti válaszadók között.

Az is befolyásolta a választ, hogy a válaszadó mióta rendőr: a 3 évnél kevesebb ideje szolgálók elutasították ezt az állítást, kevésbé voltak elutasítóak a 3–5 éve szolgálók. Az 5 évnél régebb óta szolgálók inkább egyetértettek ezzel a kijelentéssel, rutinosabbak.

A válaszokat nem befolyásolta az, hogy a válaszadók korábban részt vettek-e képzésen, illetve az sem, hogy találkoztak-e már emberkereskedelem áldozatával. Azaz ez sokkal inkább sztereotípiá volt, semmint személyes tapasztalaton alapuló vélemény.

*A sértettek a legtöbb esetben önként végzik a tevékenységüket.*⁵⁷

Ezzel az állítással a válaszadó rendőrök többsége inkább nem értett egyet (30%), de kétharmaduk elutasította ezt az állítást valamilyen mértékben.⁵⁸ A sértett önkéntes részvételével kapcsolatban elutasítóbbak, a kiszolgáltatottság felmerül bennük. Ez az eredmény igazolja azt a hipotézisünket, hogy a rendőrökre nem kijelenthető, hogy „mindegyik áldozathibáztató”.

Ennek az állításnak a megválaszolásában a válaszadó képzése nem kapott szerepet, ahogy neme, szolgálati ága és szolgálati ideje sem, így az ezzel kapcsolatos hipotézis nem igazolódott.

Összesen 8 válaszadó említette, hogy teljes mértékben egyetért azzal, hogy az áldozatok nem tesznek meg mindent azért, hogy kikerüljenek rossz helyzetükből, és önként végzik tevékenységüket, ez is alátámasztja azt, hogy igen csekély azon rendőrök száma (a 702 főből), akik hibáztatják a sértettet.

Az emberkereskedelem jelenléte a válaszadó megyéjében

A válaszadó 702 rendőr inkább nem tartja jellemzőnek az emberkereskedelmet saját megyéjében (68%), ez a korábbi vizsgálatokhoz hasonló eredmény. Ebben nemük, korábbi képzésük, szolgálati idejük hossza és a szolgálati ág sem befolyásolta őket. A megye viszont összefüggött a válasszal: a fővárosban, Bács-Kiskunban, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében szolgáló válaszadók találták a megyéjüket a leginkább fertőzöttnek. A legkevésbé fertőzött megyék a válaszadók megítélése szerint: Komárom-Esztergom, Tolna, Vas, Somogy, Békés és Győr-Moson-Sopron megye. Inkább nem tartja fertőzöttnek Heves, Bács-Kiskun, Veszprém megyét az ott szolgáló válaszadó.

⁵⁶ Vö. GRACIA-GARCÍA-LILA 2014.

⁵⁷ Mean: 2,9; median: 3.

⁵⁸ 69% utasította el összesen valamilyen mértékben ezt az állítást: 13% egyáltalán nem értett egyet, 26% nem értett egyet, 30% inkább nem értett egyet.

A válaszadók egyharmada szerint az emberkereskedelem jelenléte a megyékben a szegénységgel, a kiszolgáltatottsággal, összességében a megye rossz gazdasági mutatóival függ össze. A válaszadók közel egyötöde nem tudta (vagy nem akarta) megindokolni azt, hogy miért adta a korábbi válasza az értéket. Sokan a megye földrajzi elhelyezkedésével magyarázták válaszukat: a határ közelségét vagy távolságát emelve ki.

- „Véleményem szerint a cselekmények viszonylag alacsony számának elsődlegesen az az oka, hogy az itt élő emberek nincsenek rászorulva abban, hogy más személyeket ilyen módon zsákmányoljanak ki, így téve szert további vagyoni előnyre.” (a bűnügyi szakterület válaszadója)
- „A környezetünkben több elmaradottabb város is van, ahol szerintem ez a jelenség jobban elterjedt.” (a bűnügyi szakterület válaszadója)
- „A szegénység, iskolázatlanság, rossz értelemben vett primitívség úgy az elkövetői, mint a sértetti oldalon.” (a bűnügyi szakterület válaszadója)
- „Nem frekventált migráns útvonalon található a megyém.” (a bűnügyi szakterület válaszadója)
- „Nem határ menti megye, ezért az embercsempészet kevésbé érinti, a több bűncselekmény vonatkozásában, pedig átlagos az érintettsége.” (a bűnügyi szakterület válaszadója)
- „Belső megyeként ez a térség nem célállomás sem az emberkereskedőknek.” (a rendészeti szakterület válaszadója)
- „Nincsenek eldugott tanyaszerű települések, az emberek figyelnek egymásra” (a rendészeti szakterület válaszadója)
- „Szerintem általában a szegényebb régiókban jellemző, ahol az áldozatok kevésbé képzettek, és a nagyon rossz helyzetükből fakadóan könnyebben kihasználják őket.” (a rendészeti szolgálati ág válaszadója)

A magyarázó válaszokat a válaszadó neme, korábbi képzés nem befolyásolta, azonban a szolgálati ág igen.

Az erre a kérdésre adott „nem tudja” válaszok jelentős részét a rendészeti szakterületen szolgálók fogalmazták meg, míg a társadalmi okokat, a földrajzi elhelyezkedést inkább a bűnügyesek. A felderítés nehézségeit inkább a bűnügyes válaszadók, míg a bűnüldöző szervek hatékony fellépését a rendészetiek fogalmazták meg. Akik jobbnak vélték a megyei helyzetet, azaz nem tartották megyékben jellemzőnek az emberkereskedelmet, és rendészeti válaszadók voltak, ők többnyire a hatékony fellépést adták magyarázatul.

Következtetések

Az emberkereskedelmes ügyek számának növekedése az egyik legfontosabb nemzetközi elvárás hazánkkal szemben (is). Ehhez a közösség erősítése, a helyi közösségi

információáramlás, az odafigyelés is jelentősen hozzájárulna. Ebben viszont a rendőrségnek is szerepe van, ahogy abban is, hogy a proaktivitást erősítse ezekben az ügyekben. Ehhez a jelenség és a bűncselekmény komplexitásának ismerete szükséges.

Az emberkereskedelem elleni fellépés során a felderítés, az esetnek a hatóságok tudomására jutása az egyik legfontosabb. Az utóbbi években e témában végzett kutatások alapján elmondható, hogy sok esetben a lakosság jelzést tesz, amely rendkívül sok információval szolgál. Ugyanakkor egyértelmű, hogy a szexuális (és a munka-) célú kizsákmányolás cselekményeit magában foglaló büntetőeljárások „bizonyíték-szegények”, személyi bizonyítékok, azon belül is csupán sértetti vallomások állnak rendelkezésre. Az, hogy a sértett mennyire együttműködő, attól is függ, hogy milyen légkörben zajlik az első kihallgatása. Ez az eljáró rendőrök felkészültségén, érzékenységén, hozzáállásán (is) múlik.

2022. február–márciusban 702 rendőr válaszolt az online kérdőívre: az akkori válaszadók közül elképzelhető, hogy van, aki azóta már más szakterületen dolgozik, esetleg le is szerelt. A válaszadó rendőrök korcsoportji megoszlása is jelzésértékű: jelentős arányban válaszoltak a 10 évnél régebb óta hivatásosként dolgozók. Ennek ellenére alacsony volt az emberkereskedelemmel kapcsolatos képzésen részt vettek száma, és az is látható volt, hogy az emberkereskedelem és az embercsempészés közötti különbség a válaszok alapján nem ismert, a migránsok szállítása, csempészése a rendészeti állomány számára napi problémaként jelentkezhet a válaszok alapján.

A bemutatott vizsgálattal kapcsolatban említést kell tenni arról, hogy milyen nehéz kutatni a rendőri attitűdöt, holott a rendőrök véleményének megismerése anonim módon nemcsak a szervezet külső megismeréséhez, de a belső problémák, hiányosságok feltárásához is segítséget nyújt(hat). Ehhez azonban bizalomra van szükség a válaszadók (és a parancsnokok) részéről. A válaszokban egyértelműen látható volt, hogy néhányan komolytalanul, félvállról vették a kérdéseket, nincsenek hozzászokva, hogy szakmai véleményükre, meglátásukra bárki kíváncsi, ami szomorú konklúzió.

A fő kutatási kérdés az volt, hogy az állomány válaszadói valóban áldozathibáztatónak tekinthetők-e, illetve hogy az áldozatokat felelősnek tartják-e abban, hogy kiszolgáltatott helyzetbe kerültek. 702 rendőr válasza alapján ezt nem lehet ilyen kategorikusan kijelenteni. Így a címben feltett, figyelemfelkeltő kérdésre a tömör válasz: nem. A válaszadók egyértelmű áldozathibáztatása nem körvonalazódott, sokkal árnyaltabb képet mutattak a válaszok.

Az emberkereskedelem sértettjeinek egy része már a bűncselekmények előtt sem volt olyan mentális és/vagy kognitív állapotban, hogy egy büntetőeljárásban, egy kihallgatáson megbízhatóan részt tudjon venni, állapotán csak rontottak a megvalósított cselekmények során elszenvedett fizikai és lelki traumák.⁵⁹ A jogalkalmazóknak (különösen a rendőröknek) ezeket a nehézségeket mindenképpen ismerniük,

⁵⁹ Erről lásd SEBESTYÉN 2020.

tudniuk kell, fel kell készülniük arra, hogy a sértett nem tud összefüggően, érdemi adatokkal szolgálni, túloz, kihagy eseményeket, részleteket, amelyek a traumákból is fakadó következmények.⁶⁰ A rendőrök számára az áldozathibáztatás-bélyeg elkerülése miatt is szükséges e körülmények ismerete, ugyanakkor tagadhatatlan, éppen a fenti okokból adódóan, hogy nehézséget jelent az együttműködés a sértettel.

A sértettek gyakran a feljelentés megtételét vagy első alkalommal való kihallgatásukat követően elérhetetlenné válnak. Azonban némely esetben szükséges a nyomozás során beszerzett egyéb adatok, bizonyítékok tartalmára tekintettel az események valóságghű feltárása érdekében ellenőrizni, hogy a sértett vallomása életszerű-e, az egyéb bizonyítékokkal összhangban áll-e. Emiatt a sértettek ismételt kihallgatása szükséges, a nyomozó hatóság részéről ez további erőfeszítéseket igényel, azonban megtalálásukban az úgynevezett védett házak és a krízisközpontok által felállított tartózkodási helyek nagy segítséget nyújtanak. (Nagyon fontos, hogy a rendőrök ismerjék a védett szállásokat – és az OKIT-ot –, azok elérhetőségét és azt, hogy milyen módon lehet segítséget kérni tőlük.)⁶¹

A képzések az általános védelmi intézkedés bevezetését megelőzően a közrendvédelmi szolgálati ág számára mindenképpen szükségesek lettek volna, de a bevezetése óta eltelt időben szintén, ismétlődően. A szakmai képzések során szemléletformáló tréningekre, az áldozat traumatizáltságával foglalkozó előadásokra és ismeretátadásra is szükség van, hogy az eljáró rendőrök ezeket a készségeket is elsajátíthassák.

Az online kérdőív biztosította anonimitás miatt (néha kendőzetlenül) őszintén válaszoltak a rendőrök, kevésbé igyekeztek az „elvárásoknak” megfelelni, emiatt köszönettel tartozunk nekik.

IRODALOMJEGYZÉK

- 1046/2020. (II. 18.) Korm. határozat az emberkereskedelem elleni küzdelemről szóló 2020–2023 közötti nemzeti stratégiáról, valamint annak végrehajtását szolgáló, 2020–2021 közötti időszakban végrehajtandó intézkedési tervről
- 1228/2022. (IV. 14.) Korm. határozat az emberkereskedelem elleni küzdelemről szóló 2020–2023 közötti nemzeti stratégia végrehajtását szolgáló, 2022–2023 közötti időszakban végrehajtandó intézkedési tervről
2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről
2020. évi V. törvény az emberkereskedelem áldozatainak kizsákmányolása elleni fellépés érdekében szükséges egyes törvények módosításáról

⁶⁰ Az amerikai rendőröknek készült útmutató, képzési anyag az áldozatközpontúság erősítése érdekében: FARRELL et al. 2019: 649–673.

⁶¹ Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT): a +36 80 20 55 20 szám ingyenesen, a nap 24 órájában hívható. Államilag támogatott védett házakat a Baptista Szeretetszolgálat (www.baptistasegely.hu/emberkereskedelem-elleni-kuzdelem/emberkereskedelem-elleni-kuzdelem-ek) és a Lehetőség Családoknak 2005 Alapítvány (<http://lehetosegmozar.hu/>) tart fenn, emellett az úgynevezett SANSZ kiadványban olvasható elérhetőségek ismerete szintén fontos lenne.

- 354/2012. (XII. 13.) Korm. rendelet az emberkereskedelem áldozatai azonosításának rendjéről
 A *Belügyi Szemle* emberkereskedelemmel kapcsolatos különszáma (2022). 70(2). Online: <https://belugyiszemle.hu/hu/node/2772>
- ALBERT Fruzsina (2022): *Emberi kapcsolatok – A személyes kapcsolathálózatok szociológiai szempontú elemzése*. Debrecen: Debreceni Egyetemi.
- ALLPORT, Gordon (1972): Az attitűdök. In PATAKI Ferenc – SOLYOSI Zsuzsanna (szerk.): *Szociálpszichológia szöveggyűjtemény III. A szociális interakció – Attitűd – Dinamika*. Budapest: Tankönyvkiadó, 179–198.
- ALLPORT, Gordon (1977): *Az előítélet*. Budapest: Gondolat.
- BALOGH Krisztina – HUSZÁR Julianna – WINDT Szandra (2020): Büntetés helyett védelem – egy emberkereskedelmes ügy alapján. *Ügyészek Lapja*, 28(4), 19–34.
- BARÁTH Noémi Emőke (2021): Rendészeti professzionalizmus. *Magyar Rendészet*, 21(2), 215–224. Online: <https://doi.org/10.32577/mr.2021.2.14>
- Belügyminisztérium (2022): *Szemléletformáló tréning az emberkereskedelemlről*. 2022. szeptember 22. Online: <https://emberkereskedelem.kormany.hu/szemleletformalo-trening-az-emberkereskedeleml-1>
- BODA Zsolt – MEDVE-BÁLINT Gergő (2015): A rendőrségbe vetett bizalom tényezői. In BODA Zsolt (szerk.): *Bizalom és közpolitika. Jobban működnek-e az intézmények, ha bíznak bennük?* [H. n.]: Argumentum – MTA TK Politikatudományi Intézet, 75–95. Online: https://politikatudomany.tk.hu/uploads/files/Boda_konyv_imprimalni.pdf
- CHRISTIAN László (2016): Rendőrség és rendészet. In JAKAB András – GAJDUSCHEK György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 681–707.
- CHRISTIE, Nils (1986): The Ideal Victim. In FATTAH, E. A. (szerk.): *From Crime Policy to Victim Policy*. London: Palgrave Macmillan, 17–30. Online: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-08305-3>
- DIANISKA, Rachel E. et al. (2022): Current Investigator Practices and Beliefs on Interviewing Trafficked Minors. *Psychology, Public Policy, and Law*, 29(1), 32–45. Online: <https://doi.org/10.1037/law0000378>
- Európai Bizottság (2020): *A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának A gyermekek szexuális bántalmazása elleni hatékonyabb küzdelmet célzó uniós stratégia*. COM (2020)607 final. 2020. július 24. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0607>
- European Commission (2018): *Working together to address trafficking in human beings: Key concepts in a nutshell*. [H. n.]. Online: <https://www.abbilgi.eu/sites/default/files/publications/booklet-working-together-to-address-trafficking-in-human-beings-key-concepts-in-a-nutshell-eng.pdf>
- European Commission (2022): *Report on the Progress Made in the Fight against Trafficking in Human Beings (Fourth Report)*. COM (2022)736 final. Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A736%3AFIN&qid=1671461797022>
- FARRELL, Amy et al. (2019): Failing Victims? Challenges of the Police Response to Human Trafficking. *Criminology and Public Policy*, 18(3), 649–673. Online: <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12456>
- FARRELL, Amy et al. (2012): *Identifying Challenges to Improve the Investigation and Prosecution of State and Local Human Trafficking Cases*. Online: www.urban.org/sites/default/files/publication/25526/412593-Identifying-Challenges-to-Improve-the-Investigation-and-Prosecution-of-State-and-Local-Human-Trafficking-Cases.PDF
- FEHÉR Lenke (2005): Illegális migráció, embercsempészet, emberkereskedelem. In IRK Ferenc (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok* 42. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 210–233. Online: www.okri.hu/images/stories/KT/kt42_2005_sec.pdf
- FÜSTÖS Mónika (2022): A feljelentési hajlandóság és a rendőrségbe vetett bizalom összefüggései. Szisztematikus szakirodalmi áttekintés a Web of Science alapján. *Belügyi Szemle*, 70(1), 149–168. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.9>

- GARNER, Randy (2005): Police attitudes: The impact of experience after training. *Applied Psychology in Criminal Justice*, 1(1), 56–70.
- GOVER, Angela R. – PUDRZYNSKA Paul, D. – DODGE, Mary (2011): Law Enforcement Officers' Attitudes About Domestic Violence. *Violence Against Women*, 17(5), 619–636. Online: <https://doi.org/10.1177/1077801211404777>
- GRACIA, Enrique – GARCÍA, Fernando – LILA, Marisol (2014): Male Police Officers' Law Enforcement Preferences In Cases of Intimate Partner Violence Versus Non-Intimate Interpersonal Violence: Do Sexist Attitudes and Empathy Matter? *Criminal Justice and Behavior*, 41(10), 1195–1213. Online: <https://doi.org/10.1177/0093854814541655>
- HALÁSZ László – HUNYADY György – MARTON L. Magda szerk. (1979): *Az attitűd pszichológiai kutatásainak kérdései*. Budapest: Akadémiai.
- HUSZÁR Julianna (2022): Emberkereskedelem újragondolva – a 2020. július 1. napján hatályba lépett rendelkezések hatékonysága ügyészi szemmel. *Belügyi Szemle*, 70(2), 305–325. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.2.5>
- HUSZÁR Julianna – WINDT Szandra (2020): Szemléletformáló tréning, avagy a rendőr, az ügyész, a bírósági és öt emberkereskedelmi ügy. *Ügyészek Lapja*, 28(1), 57–65.
- ISLAM, Md Jahirul – MAZEROLLE, Paul (2022): Nexus between Police Attitudes and Responses to Domestic and Family Violence in Australia: Does Training Matter? *Policing and Society*, 32(10), 1226–1241. Online: <https://doi.org/10.1080/10439463.2022.2029436>
- KAZARJÁN Annie – KIRS Eszter (2020): *A romákat érő diszkrimináció a magyar büntető igazságszolgáltatásban*. [H. n.]: Magyar Helsinki Bizottság. Online: <https://helsinki.hu/a-romakat-ero-diszkriminacio-a-magyar-bunteto-igazsagszolgalatasban-2020/>
- MÁTYÁS Szabolcs et al. (2019): Új paradigma felé: bizalom és biztonság a térben: A rendészeti szervezet működését meghatározó társadalmi keretek kapcsolatának néhány kérdése. *Belügyi Szemle*, 67(2), 22–44. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.2.2>
- SEBESTYÉN Árpád (2020): *Az emberkereskedelem pszichológiai mozgatórugói*. [H. n.]: Traumaközpont Közhasznú Nonprofit Kft. Online: <https://traumakozpont.hu/wp-content/uploads/2020/08/az-emberkereskedelem-pszichologiai-mozgatorugoi.pdf>
- Segítő Anyag Szakembereknek – SANSZ Kiadvány. Az emberkereskedelem áldozatainak azonosítása és támogatása céljából* (2022). Budapest: Belügyminisztérium. Online: <https://emberkereskedelem.kormany.hu/download/d/eb/03000/SANSZ%202022.pdf>
- SUN, Ivan Y. (2007): Policing Domestic Violence: Does Officer Gender Matter? *Journal of Criminal Justice*, 35(6), 581–595. Online: <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2007.09.004>
- VÁRI Vince (2021): A rendőrségbe vetett bizalom és a rendőrség hatékonysága közötti kapcsolat. *Belügyi Szemle*, 69(6), 55–72. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2021.6.4>
- VINNAI Edina (2012): Jogismeret, jogi attitűd, jogtudat. In BENCZE Mátyás – VINNAI Edina: *Jog-szociológiai előadások*. Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 122–142.
- WINDT Szandra (2020): A gyermekek szexuális kizsákmányolásáról. *Ügyészségi Szemle*, 28(4), 42–53.
- WINDT Szandra (2021a): Az ügyészek véleménye az emberkereskedelemről – egy attitűdvizsgálat alapján. In VÓKÓ György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 58. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 157–184.
- WINDT Szandra (2021b): *A láthatatlan emberek. Az emberkereskedelem jelensége Magyarországon*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet.
- WINDT Szandra (2022): Az emberkereskedelemmel kapcsolatos jogalkalmazói attitűdökről. *Miskolci Jogi Szemle*, 17(1), 112–128. Online: <https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.1.1941>

ABSTRACT

Victim Blaming Police?

Police Officers' Views on Human Trafficking

Szandra WINDT

There is a long history of researching the activities of law enforcement officials, especially police and prosecutors, related to trafficking in human beings abroad. The attitude of Hungarian law enforcement officers was examined on a few occasions not only related to trafficking in human beings.

The number of criminal proceedings initiated for the crime of human trafficking and forced labour (§ 192 of the Civil Code) is low. Victim blaming by law enforcement officials is usually highlighted as a reason for this. Can police officers really be considered victim blamers? This question was also answered by an online questionnaire in February-March 2022, which received a total of 702 responses by the end of the survey: 525 police officers and 177 criminal police officers had shared their thoughts. Respondents nuanced the image of the "victim-blaming police officer", despite the fact that they do not represent the entire police force. The results of the responses, and the conclusions and suggestions drawn from them, are presented below to be thought-provoking and stimulate further research.

Keywords: *trafficking in human beings, victim, police officer, victim blaming*